

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

TARİH
TÜRKİYE DIŐI TÜRK TARİHİ
SAFEVÎLER (1502-1732)
Kültür Portalı

Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet Çay

2009
ANKARA

5.18. Safevîler (1502-1732)

Anahtar Kelimeler: Safevî Devleti, Şah İsmail, Tebriz, Çaldıran Savaşı

Adını Erdebil'deki Safeviyye tarikatının kurucusu Şeyh Safiyüddin (Ölm. 1334)'den alan bu devlet, Rumlu, Şamlu, Tekelü, Ustacalu, Dulkadrlu, Afşar, Kaçar, Bayburtlu ve Varsak gibi ekseriyeti Anadolu'dan İran'a giden Türk oymaklarının desteği ile Şah İsmail tarafından kurulmuştur. Şah İsmail 1502 yılında Akkoyunlu Elvend Beg'i yenerek, Âzerbaycan'a hâkim olduktan sonra, ertesini yıl hâkimiyetini Irak-ı Acem, Fars ve Kirman bölgelerine yaymış ve 1509'da Bağdad'ı da ele geçirmişti. 1510 yılında Özbek hanlarından Şibanî'nin Merv yakınlarında yenilip, öldürülmesi ile Safevîler Fırat'tan Ceyhun'a kadar hâkimiyetlerini genişletmiş oldular. Bundan sonra Şah İsmail'in Anadolu'ya adamlar göndererek, buradaki Türk oymakları arasında Safevî propagandasına girişmesi, kendisini Osmanlı Devleti ile karşı karşıya getirmiş ve bugün İran'da bulunan Hoy şehri yakınındaki Çaldıran'da aynı dili konuşan, aynı boy ve oymakların çocukları karşı karşıya gelmişler ve savaş Safevîler'in yenilgisi ile neticelenmişti (23 Ağustos 1514). Bu savaş Şah İsmail için bir dönüm noktası olmuş ve Osmanlılar'a geniş topraklar kaptırıldığı gibi, Özbekler de Horasan'ı yeniden işgâl etmişlerdi. 1524'de Şah İsmail'in ölümü ile yerini alan Şah Tahmasb, 1576'daki ölümüne kadar ömrünü doğuda Özbekler, batıda ise Osmanlılar ile mücadelelerle geçirmiş, 1555 tarihli Amasya Andlaşması ile Osmanlı tehlikesi bir müddet için atlatılmıştı. Tahmasb'ın ardından gelen II. İsmail ve Muhammed Hüdâbende gibi zayıf şahlardan sonra Safevîler, I. Abbas'ın şahsında kuvvetli bir şaha kavuştular (1588). Onun zamanında Osmanlılar Âzerbaycan'dan geri çekilmek zorunda bırakıldıkları gibi, Osmanlılar'a karşı Avrupalılar'la ittifak teşebbüsünde bulunuldu. Bu ittifak gerçekleşmemekle birlikte, ticarî münasebetler tesis edilmişti. 1629 yılında ölümünden sonra Şah Safi tahta oturmuş, onun zamanında Safevîler'in Van'a hücumu IV. Murad'ın Revan seferine yol açmış (1635), Bağdad seferi ise bu ülkenin Kasr-ı Şirin andlaşması (1639) ile kesin olarak Osmanlılar'da kalmasını temin etmiştir. Şah Safi'nin halefi II. Abbas'ın ölümünden (1666) sonra Safevîler sür'atle çökmeye yüz tuttular. Oymaklar arasındaki dahilî mücadelelerden istifâde eden Safevîler'in Kandahar vâlisi Mîr Üveys 1709 yılında istiklâlini ilân etmiş, oğlu Mahmud 1722'de İran'ı istilâ ile, Isfahan'a girmeye muvaffak olmuştu. Mahmud, Safevî şahı Hüseyin'i tahttan uzaklaştırdı ise de, Afşarlar'dan Nâdir'in mücadeleleri neticesinde, Üveysiler İran'dan çekilmişlerdir (1729). Bundan sonra II. Tahmasb'ı tahta oturtan Nâdir, az sonra onu tahttan indirip (1732), yerine onun 1 yaşındaki oğlu III. Abbas'ı tahta oturtmuş ve nihâyet 1736'da saltanatı bizzat eline alarak, Safevîler'e son vermiştir. III. Abbas'tan sonra II. Süleyman, III. İsmail, III. Hüseyin ve Muhammed (Ölm. 1786) İran'ın bazı bölgelerinde ismen hüküm sürmüşler ise de, 1732'den sonraki hükümdarlar kukla olmaktan öte geçememişlerdir.

Başlangıçta devletin merkezi Tebriz iken Osmanlılar'ın seferleri neticesinde merkez I. Tahmasb devrinde Kazvin'e; I. Abbas devrinde ise Isfahan'a nakledilmiştir.

Safevîler'in şimdiye kadar ehemmiyet verilmeyen hususiyetlerinden biri Türk edebiyatının onlar zamanında mühim mevki kazanmasıdır. Bu devletin Divânı'ndan Özbekler'e, Kırım Hanlarına, Rus Çarlarına, Avusturya ve Lehistan kralları ile Osmanlılar'a gönderilmiş Türkçe pek çok mektup mevcuttur. Hataî mahlası ile Türkçe şiirler yazan Şah İsmail'in Türkçe bir divanı bulunduğu gibi, oğlu Tahmasb ve Şah Mirza ile İbrahim Mirza gibi hânedan mensuplarının Türkçe şiirleri bulunmaktadır. Ayrıca tezkirelerde Türkçe şiir yazan pek çok şairin adına da rast gelinmektedir.

Kaynak (Source):

Tarihte Türk Devletleri, C.I, Ankara Üniversitesi, Ankara 1987, s. X + 422.

Tarihte Türk Devletleri, C. II, Ankara Üniversitesi, Ankara 1987, s. VI + (423-816) + 16 Harita.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN